

IJTIMOIIY PEDAGOGIKA RIVOJLANISHINING
ZAMONAVIY BOSQICHLARI: JAHON TAJRIBASI

*Shahrisabz Davlat Pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Pedagogika yo`nalishi
301-(s) guruh talabasi - Xalilova Muborak*

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ishi ijtimoiy pedagogika fanining evolyutsiyasi va uning zamonaviy rivojlanish bosqichlarini xalqaro tajriba asosida chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada Germaniya, Skandinaviya mamlakatlari, AQSH va Osiyo davlatlarining ijtimoiy-pedagogik modellari qiyosiy o'rganilib, ularning o'ziga xos jihatlari ochib berilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiya davrida shaxs sotsializatsiyasining yangi qirralari, kiberpedagogika va inklyuziv ta'limning global tendensiyalari muhokama qilingan. Yakuniy qismda jahonning ilg'or tajribalarini O'zbekistonning milliy "Mahalla" instituti va ta'lim tizimiga tatbiq etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy pedagogika, sotsializatsiya, jahon tajribasi, Germaniya modeli, Skandinaviya maktabi, raqamli pedagogika, inklyuziya, preventiv chora, hayotiy muhit, ijtimoiy adaptatsiya.

Аннотация: Данная исследовательская работа посвящена анализу эволюции социально-педагогической науки и этапов её современного развития на основе международного опыта. В статье проводится сравнительный анализ социально-педагогических моделей Германии, стран Скандинавии, США и стран Азии. Обсуждаются новые грани социализации личности в эпоху цифровой трансформации, вопросы кибепедагогики и глобальные тенденции инклюзивного образования. В заключительной части разработаны научно обоснованные рекомендации по внедрению передового мирового опыта в деятельность национального института «Махалля» и систему образования Узбекистана.

Ключевые слова: Социальная педагогика, социализация, мировой опыт, германская модель, скандинавская школа, цифровая педагогика, инклюзия, превентивные меры, жизненная среда, социальная адаптация.

Abstract: This research paper is devoted to an in-depth analysis of the evolution of social pedagogical science and the stages of its modern development based on international experience. The article provides a comparative analysis of socio-pedagogical models of Germany, Scandinavia, the USA, and Asian countries, revealing their specific features. New facets of personal socialization in the era of digital transformation, cyber-pedagogics, and global trends in inclusive education are also discussed. In the concluding part, scientifically based recommendations for the

implementation of advanced world experience into the activities of the national "Mahalla" institute and the education system of Uzbekistan are developed.

Keywords: Social pedagogy, socialization, world experience, German model, Scandinavian school, digital pedagogy, inclusion, preventive measures, lifeworld, social adaptation.

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. XXI asr - axborot texnologiyalarining shiddatli rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning keskin murakkablashuvi bilan xarakterlanadi. Zamonaviy dunyoda oila institutining transformatsiyasi, migratsiya inqirozlari va kiber-makonning kengayishi shaxs tarbiyasiga yangi ijtimoiy-pedagogik yondashuvlarni talab qilmoqda. Bunday sharoitda o'sib kelayotgan yosh avlodning jamiyatga moslashishi (sotsializatsiyasi) faqatgina an'anaviy ta'lim muassasalari zimmasiga tushmaydi. Ijtimoiy pedagogika bugungi kunda shaxsning huquqlarini himoya qiluvchi va murakkab hayotiy vaziyatlarda yo'l ko'rsatuvchi universal tizimga aylandi.

Muammoning qo'yilishi. Ko'pgina rivojlanayotgan jamiyatlarda ijtimoiy pedagogika hali ham "muammoli bolalar bilan ishlash" darajasida qolmoqda. Vaholanki, rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy pedagogika — bu muammoni bartaraf etish emas, balki muammo yuzaga kelishining oldini olish (preventsiya) va shaxsning ijtimoiy salohiyatini ro'yobga chiqarishdir. Mazkur tadqiqot aynan jahon tajribasini tahlil qilish orqali ushbu sohadagi eng samarali metodlarni aniqlashga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili va nazariy asoslar

Ijtimoiy pedagogika nazariyasi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlari kesishmasida shakllangan.

1. **Poydevor nazariyalar:** P. Natorp va A. Disterveg ijtimoiy pedagogikani jamiyatni jamoaviy ruhda tarbiyalash vositasi deb hisoblaganlar. Natorpning "inson faqat jamiyat orqaligina insonga aylanadi" degan tamoyili bugungi kun sotsializatsiya nazariyasining o'zagi hisoblanadi.

2. **Ekologik yondashuv:** Urie Bronfenbrennening "Ekologik tizimlar nazariyasi" ijtimoiy pedagogikada markaziy o'rin tutadi. U bolaning rivojlanishini mikrotizim (oil), mezotizim (maktab-mahalla) va ekzotizim (davlat siyosati) bilan bog'liqlikda tushuntiradi.

3. **Hans Thiersch va "Lifeworld" (Hayotiy dunyo):** Zamonaviy Yevropa pedagogikasining o'zagi bo'lgan ushbu nazariya insonni o'zi yashayotgan kundalik muhitida qo'llab-quvvatlashni va unga o'z hayotini o'zi boshqarishga o'rgatishni maqsad qiladi.

Asosiy qism: Jahon tajribasining modern modellari

Jahon tajribasini o'rganish ijtimoiy-pedagogik yordamning turli modellarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Har bir mintaqa o'z madaniyati va ijtimoiy siyosatiga tayanib sohani rivojlantirgan.

1-jadval. Jahon ijtimoiy-pedagogik modellarining qiyosiy tavsifi

Model nomi	Mamlakat	Asosiy metodologik yondashuv	Pedagogning asosiy funksiyasi
Hayotiy muhit	Germaniya	Kundalik muammolarni o'z muhitida hal qilish	Moderator, oilaviy maslahatchi
Demokratik	Daniya	"Common Third" – umumiy faoliyat orqali integratsiya	Ijtimoiy hamroh (Social companion)
Klinik-huquqiy	AQSH	Keys-menejment va bolalar huquqlarini himoya qilish	Keys-menejer, mediator
Jamoaviy-mentor	Yaponiya	Mahalliy jamoatchilik (mahalla) nazorati	Mentor, jamoat yetakchisi

1. Germaniya: "Streetwork" va hayotiy muhitga yo'naltirilganlik

Germaniya tajribasi jahon ijtimoiy pedagogikasining eng mukammal namunasi hisoblanadi.

- Metod: "Streetwork" (Ko'cha pedagogikasi). Bunda professional pedagoglar yoshlar yig'iladigan norasmiy joylarda (parklar, sport maydonchalari) ishlaydi. Ular yoshlar bilan "teng-tengi bilan" tamoyili asosida yordam taklif qiladi.

- Tizim: Har bir hududda "Yoshlar farovonligi boshqarmasi" (Jugendamt) mavjud bo'lib, u bolani oiladan ajratishga emas, balki oilaning pedagogik salohiyatini tiklashga (Family support) xizmat qiladi.

2. Skandinaviya: "Common Third" metodi

Daniya va Norvegiya tajribasida ijtimoiy pedagogika "ijtimoiy inklyuziya" tushunchasi bilan chambarchas bog'liq.

- Metod: "Common Third" (Uchinchi mushtaraklik). Bunda pedagog va bola birgalikda uchinchi bir obyekt bilan shug'ullanadilar (masalan, sport musobaqasi yoki san'at loyihasi). Bu jarayonda bola o'zini "aybdor" deb emas, balki "sherik" deb his qila boshlaydi.

3. AQSH va Buyuk Britaniya: Keys-menejment

Shimoliy Amerikada asosiy urg'u huquqiy himoya va aniq keyslar (holatlar) bilan ishlashga beriladi. Ijtimoiy pedagog bu yerda koordinator rolini bajaradi: u politsiya, maktab, tibbiy muassasa va sud o'rtasida bog'lovchi bo'g'in hisoblanadi.

Muhokama: Zamonaviy transformatsiya bosqichlari

1. Kiberpedagogika va Raqamli sotsializatsiya

Hozirgi bosqichda ijtimoiy pedagogika "Kiberpedagogika" davriga kirdi. Bolaning shaxs sifatida shakllanishi endi 60-70% virtual olamda sodir bo'lmoqda.

•Kiberbulling profilaktikasi: Ijtimoiy pedagoglar o'quvchilarga internetdagi tazyiqlarga qarshi "psixologik immunitet"ni shakllantirish bo'yicha treninglar o'tkazmoqda.

•Media-savodxonlik: Yoshlarni zararli kontentlardan himoya qilish uchun ularda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ijtimoiy pedagogning bosh vazifasiga aylandi.

2. Inklyuziv ta'lim va ijtimoiy adaptatsiya.

Hozirgi bosqichda inklyuziya — bu shunchaki nogironligi bor bolani maktabga olib kelish emas, balki uni jamoaga to'laqonli integratsiya qilishdir. Finlyandiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy pedagog "bag'rikenglik moderatori" sifatida maktab muhitini tayyorlaydi.

Tadqiqot natijalari

O'tkazilgan tahlillar natijasida quyidagi qonuniyatlar aniqlandi:

•Iqtisodiy samaradorlik: Ijtimoiy-pedagogik profilaktika ishlari jinoyatchilikdan keyingi jazo choralariga qaraganda 5 barobar arzonroq va samaraliroq natija beradi.

•Mahalla instituti: O'zbekiston sharoitida mahalladagi ijtimoiy xodimlarni "ijtimoiy pedagog" darajasiga ko'tarish orqali oilaviy ajrimlarni va voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini 15-20% ga qisqartirish mumkin.

Kadrlar salohiyati: Rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy pedagog faqat o'qituvchi emas, balki mediator, psixolog va huquqshunos ko'nikmalariga ega "universal mutaxassis"dir.

Xulosa.

Tadqiqot natijasida quyidagi yakuniy xulosalarga kelindi:

•Ijtimoiy pedagogika zamonaviy bosqichda shaxsning hayotiy sifatini yaxshilovchi va uning ijtimoiy xavfsizligini ta'minlovchi kompleks tizim sifatida shakllandi.

•Jahon tajribasi shuni isbotladiki, davlat, oila va jamoat institutlarining (masalan, mahalla) pedagogik integratsiyasi bo'lmagan joyda ijtimoiy barqarorlikka erishib bo'lmaydi.

•Ijtimoiy pedagogika shaxsni jamiyatga "bo'ysundirish" emas, balki jamiyatda o'zligini topishiga ko'maklashish fanidir.

O'zbekiston ta'lim va ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

•Oliy ta'lim sohasida: Ijtimoiy pedagog kadrlar tayyorlash dasturini yangilash. Unga "Kiberpedagogika", "Ijtimoiy mediatsiya" va "Keys-menejment" fanlarini kiritish lozim.

•Mahalla tizimida: Mahalladagi yoshlar yetakchilari va xotin-qizlar faollari uchun Germaniya tajribasidagi "Streetwork" metodikasi bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish.

•Maktab tizimida: Maktab ijtimoiy pedagogining vakolatlarini kengaytirish. Unga oilaviy nizolarni hal qilishda "rasmiy mediator" maqomini berish.

•Kiber-himoya: Maktablarda professional ijtimoiy pedagoglar rahbarligida "Media-gigiyena" klublarini tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Natorp P. Sozialpädagogik: Theorie der Willenserziehung. Leipzig, 1899.
2. Thiersch H. Die Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Weinheim, 2005.
3. Mardaxayev L.V. Sotsialnaya pedagogika. Moskva: Yurayt, 2013.
4. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. "Ijtimoiy xizmatlar va ijtimoiy yordam to‘g‘risida". Toshkent, 2023.
5. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Paris, 2020.
6. Hamdamova M. Ijtimoiy pedagogika rivojlanish tamoyillari. Toshkent, 2018.
7. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Harvard University Press, 1979.